

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЧУБЕНКО АННА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 343.98

**ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПО НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ
РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Приватному вищому навчальному закладі «Університет сучасних знань» (м. Київ).

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент

Старушкевич Анатолій Володимирович,

ПВНЗ «Університет сучасних знань»,

професор кафедри права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Удалова Лариса Давидівна,

Національна академія внутрішніх справ

директор навчально-наукового інституту післядипломної освіти

доктор юридичних наук, професор

Плетенець Віктор Миколайович,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Захист відбудеться 15 травня 2026 року о 9:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 08 квітня 2026 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Андрій АНТОЩУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процесам державної боротьби зі злочинністю постійно протидіють видозмінні форми та способи злочинної діяльності. Така протиправна діяльність все частіше поєднується з приховуванням її слідів, знищенням або фальсифікацією доказів, тиском на свідків і потерпілих, витоком інформації, що складає слідчу таємницю, дискредитацією слідчих та експертів, зловживаннями процесуальними правами. Суб'єктами таких зловживань є зазвичай підозрювані та обвинувачені, їх захисники (адвокати), нерідко потерпілі та свідки. Нагальною проблемою є «внутрішня» протидія розслідуванню з боку корумпованих слідчих, працівників оперативних підрозділів, експертів та судей. Все частіше суб'єктами протидії розслідування та судовому розгляду стають медіа, які чинять тиск на суд та слідство, дискредитують учасників розслідування, порушують презумпцію невинуватості, вдаються до витоку конфіденційної інформації. За дослідженням Transparency International Ukraine, офіційними даними Державної судової адміністрації, зловживання правами у корупційних справах стало систематичною стратегією захисту. Неявка учасників судового розгляду, безпідставні відводи, призводять до того, що середньозважений час судового розгляду в Україні, у найближчій перспективі, може перевищувати три календарні роки, що значно вище нормативів.

Тенденція постійного оновлення криміналістичних засобів, їх оперативне впровадження у практику діяльності правоохоронних органів, завжди істотно сприяє підвищенню ефективності процесів протидії злочинності. Важливе місце у низці зазначених криміналістичних засобів, що розробляються з метою вирішення складних тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень, займають тактичні операції.

Питання подолання¹ протидії виявленню, розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень за допомогою тактико-криміналістичних засобів, висвітлені в наукових публікаціях Ю. П. Аленіна, А. О. Антощука, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, А. П. Запотоцького, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. П. Корж, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, О. В. Одерія, М. А. Погорецького, І. В. Постіки, В. Д. Пчолкіна, О. В. Таран, О. С. Тарасенка, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, М. В. Салтевського, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, В. Г. Хахановського, М. С. Цуцкірідзе, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

¹ В авторефераті терміни «подолання протидії» та «нейтралізація протидії» використовуються як синоніми.

У різні періоди проблеми використання тактичних операцій, що реалізуються з метою подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, викликали інтерес вітчизняних та зарубіжних учених-криміналістів, зокрема О. В. Александренко, П. Д. Біленчука, В. С. Богачука, О. Ю. Булулукова, В. І. Боярова, В. М. Варцаби, В. К. Весельського, О. Ю. Гавріляк, І. В. Грицюка, К. В. Гутнік, С. Ф. Денисюка, С. Ф. Здоровка, Д. О. Карабанова, М. О. Ларкіна, О. В. Олішевського, В. М. Плетенця, О. І. Ромців, Р. М. Шехавцова, О. А. Самойленко, А. В. Старушкевича, В. Л. Синчука, В. І. Перкіна, Р. М. Рахімбаєкова, А. Я. Хитри, А. Forker, W. Graichen, E. Richter, H. J. Schwagerl та ін.

Відзначаючи теоретичну та практичну значущість наукових праць згаданих науковців, варто зауважити, що вивчення цих проблем стосувалося періоду дії кримінально-процесуального законодавства, яке на даний час не актуальне, вони розглядалися стосовно окремих видів кримінальних правопорушень, а висновки ґрунтувалися на аналізі слідчої практики першого десятиліття 2000-х років. Тому викладене вище дає змогу визначити обрану тему дослідження актуальною та засвідчує науково-теоретичну і практичну її значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано з урахуванням Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023). Робота узгоджена з наказом МВС від 21.05.2024 № 326 «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань» від 16 березня 2015 року (протокол № 3).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є вирішення криміналістичних проблем тактичних операцій по подоланню протидії розслідуванню злочинної діяльності, і вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення практики використання таких криміналістичних комплексів під час досудового розслідування.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких *задач*:

- розглянути стан наукового дослідження проблем тактичних операцій по подоланню протидії розслідуванню злочинної діяльності;
- з'ясувати сутність злочинної діяльності, її тактику, та поширені форми протидії розслідуванню кримінальних правопорушень;
- схарактеризувати тактичну операцію як комплекс різних за правовою природою заходів, спрямованих на виконання завдання подолання протидії злочинної діяльності;

- розкрити поняття та зміст протидії діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень;

- вдосконалити криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання неправдивого алібі підозрюваного;

- розробити криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків;

- розкрити зміст тактичної операції, щодо подолання протиправного впливу на розслідування, з боку корумпованих посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів;

- розробити криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання протидії розслідуванню, що здійснюється з використанням медіа;

- вдосконалити криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання неправдивих показань (обмови та самообмови).

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування у зв'язку використанням тактико-криміналістичних засобів.

Предметом дослідження є тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплексний, системний, ситуаційний підходи, загальні та спеціальні методи наукового і емпіричного пізнання, які сприяли розумінню об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження у контексті взаємообумовленості здобутків і потреб практики.

Методи *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що надали змогу детальніше усвідомити зміст досліджуваних питань дисертації (у всіх її розділах). Під час проведення досліджень, для розв'язання поставлених задач, в комплексі застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *історичний* – для дослідження генезису і стану проблем тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності (підрозділи 1.1, 1.2); *догматичний* – при тлумаченні криміналістичних категорій, за допомогою якого поглиблено і уточнено понятійно-категоріальний апарат (у всіх розділах дисертації); *системно-аналітичний* – для узагальнення наукових підходів до змісту злочинної діяльності, протидії розслідуванню, тактичних операцій (у підрозділах 1.2; 1.3; 2.1); *порівняльного аналізу* – для класифікації видів тактичних операцій (у підрозділі 1.3); метод *аналізу визначень* – для поглиблення розуміння визначення тактична операція, протидія розслідуванню (підрозділ 1.3), а також для характеристики змісту протидії розслідуванню (підрозділ 2.1), понятійного апарату: алібі, самообмови (підрозділ 2.2, 3.3); *статистичний* (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – для ілюстрації теоретичних висновків з вивчення даних слідчої практики; *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання) – для вивчення думок працівників

оперативних та слідчих підрозділів Служби безпеки України (підрозділи 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані про кримінальні правопорушення, зареєстровані в Україні за період 2016 – перший квартал 2026 рр.; ухвали та вирoki національних судів (близько 280, з ознаками корупції, організованої злочинної діяльності, протидії розслідуванню та судовому розгляду), зокрема ті, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; статистичні дані, опубліковані на сайті Офісу Генерального прокурора та судової влади; узагальнені результати анкетування 360 слідчих, працівників оперативних підрозділів м. Києва, Київської, Харківської, Черкаської, Львівської та Вінницької областей протягом 2024 – 2025 років. Під час підготовки дисертаційного дослідження використано багаторічний практичний досвід роботи автора в підрозділах Служби безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в Україні досліджень, в якому на основі сучасних досягнень криміналістики та кримінального процесу узагальнено та викладено комплекс проблемних питань, що виникають при використанні тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності. Вказані шляхи вирішення цих проблем, з використанням новітніх засобів криміналістичної тактики. На підставі одержаних результатів сформульовано і обґрунтовано низку положень та висновків теоретичного й практичного характеру, зокрема:

вперше:

– розроблено алгоритм реалізації тактичної операції «Перевірка алібі підозрюваного», як сукупності узгоджених слідчих (розшукових) дій, пошукових та організаційних заходів, що проводяться з метою визначення кола осіб, алібі яких треба перевірити, проміжку часу, на який необхідно встановити алібі, і місць, стосовно яких доцільно встановити алібі («місце» – «час» – «особа» – «дії»);

– запропоновано умови успішного подолання протидії розслідуванню з боку посадових осіб, що чинять протиправний вплив (належна швидкість досудового розслідування; знання слідчим та уміння розпізнавати види і форми протидії розслідуванню; знання слідчим та уміння використовувати тактичні заходи подолання явної та латентної протидії розслідуванню; збереження якомога довше слідчої таємниці та ін.) та визначено складові такої тактичної операції, до яких віднесено заходи кримінального процесуального, кримінально-правового, адміністративно-правового, дисциплінарного, оперативно-розшукового, тактико-криміналістичного характеру, а також заходи щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у досудовому розслідуванні;

– визначено види та складові тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню, що здійснюється з використанням медіа, виходячи із диференційованих слідчих ситуацій (перша – коли у правоохоронців є інформація про те, що конкретне медіа з метою впливу на хід розслідування кримінального правопорушення, готується оприлюднити певну конфіденційну інформацію; друга – коли така інформація медіа оприлюднена, і певними

особами очікується результат використання конкретного медіа з протиправною метою), при цьому обґрунтовано, що метою тактичної операції у разі виникнення першої слідчої ситуації, є не допустити її перехід у другу, коли конкретне медіа оприлюднює інформацію, з метою впливу на хід розслідування кримінального правопорушення;

удосконалено:

– поняття тактична операція, як система (комплекс) слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), оперативно-розшукових та інших (зазвичай, організаційних) заходів, що проводяться за єдиним планом під керівництвом слідчого та спрямованих на вирішення окремих проміжних завдань, підпорядкованих загальним цілям досудового розслідування кримінального правопорушення;

– термін «протидія розслідуванню» як умисна діяльність, спрямована на перешкоджання виконанню завдань розслідування кримінальних правопорушень та зрештою встановлення істини у кримінальних провадженнях;

– поняття тактики злочинної діяльності як її важливої складової, що сприяє професіоналізму цієї діяльності, підвищуючи її організованість, обміркованість і виваженість, що робить її ще небезпечнішою;

– класифікацію протидії процесу розслідування конкретного кримінального правопорушення, в якій розрізняється «внутрішня», «зовнішня» та «змішана» – чиниться особами, які можуть одночасно виступати суб'єктами як «внутрішньої», так і «зовнішньої» протидії;

– термін «приховування кримінального правопорушення» як діяльність (елемент тактики злочинної діяльності), що спрямована на запобігання розслідуванню шляхом приховування, знищення, маскування або фальсифікації слідів правопорушення та правопорушника, їх носіїв.

– складові тактичної операції по подоланню протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків як комплексної програми узгоджених дій – слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію кримінально-процесуальних заходів безпеки;

дістало подальший розвиток:

– хронологія стану наукового дослідження проблем тактичних операцій по подоланню протидії розслідуванню злочинної діяльності, яка обіймає періоди: перший – 80-ті – початок 90-х років ХХ століття, коли суттєво інтенсифікували такі наукові дослідження; другий – кінець 90-х років минулого століття, коли розпочалося розроблення цілеспрямованих тактичних операцій, які б розв'язували окремі тактичні задачі під час протидії розслідуванню; третій – друге десятиліття поточного століття, коли у криміналістиці сформувалася чітка тенденція до розроблення окремої криміналістичної теорії – «теорії тактичних операцій» та удосконалюються комплексні криміналістичні засоби, спрямовані на розв'язування окремих тактичних задач, що постають під час протидії розслідуванню кримінальних правопорушень;

– структурні елементи тактичної операції: мета операції, її суб'єкти, засоби досягнення мети операції, процес організації й безпосередньої реалізації операції, її результат;

– етапи тактичної операції: аналіз і оцінка слідчої ситуації; постановка тактичного завдання і визначення мети операції; ухвалення рішення про проведення операції; створення моделі операції та програми її реалізації та ін.;

– класифікація тактичних операцій за різними диференційованими підставами (змістом; етапами розслідування; часовою структурою; характером проміжних задач; організаційною структурою; характером зв'язку між елементами тактичної операції; їх рівнем спільності; кількістю тактичних операцій, що реалізуються в одному кримінальному провадженні);

– термін «алібі» як синонім невинності запідозреної особи (підозрюваного, обвинуваченого), на тій підставі, що така особа, на той час коли вчинялося кримінальне правопорушення, перебувала в іншому місці, а тому можна зробити припущення про те, що її безпосередня участь у цій протиправній події виключається;

– криміналістичні рекомендації щодо підготовки та проведення тактичних операцій, спрямованих на виконання тактичного завдання – подолання неправдивих показань у випадку обмови та самообмови.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що на основі авторських розробок сформульовані і обґрунтовані теоретичні положення, висновки, надані пропозиції, які впроваджені в:

– *практичну діяльність* Служби безпеки України щодо удосконалення досудового розслідування та оперативно-технічних заходів (акт впровадження ДОТЗ СБ України від 20.02.2025 р.);

– *освітній процес* – під час викладання навчальних дисциплін, підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з навчальних дисциплін «Оперативно-технічна діяльність», «Обробка аудіоінформації» (акт впровадження Національної академії Служби безпеки України від 30.11.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Сформульовані в ній положення, висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на підставі самостійного проведеного дослідження. Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові праці (авторська частка в них становить не менше 60,0 %) у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені у вигляді доповідей і виступів на науково-теоретичних та практичних конференціях, круглих столах, зарубіжному стажуванні: «Актуальні проблеми та узагальнення національного і світового наукового досвіду в напрямку бачення шляхів реформування правової системи України» (Луцьк, 31 березня, 2008 року); «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених» (Київ, 23-24 квітня 2009 року); «Державно-правовий розвиток України в умовах політичних змін» (Тернопіль, 09 квітня 2010 року); «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Тернопіль, 14 липня 2021 року); «Актуальні дослідження правової та історичної науки»

(Тернопіль, 9-10 червня 2022 року); «Formation of a competitive specialist as the central aim of modern legal education» (Влоцлавек (Польща), 26 вересня - 6 листопада 2022 року); «Trends and perspectives of the development of science and education in globalization» (Валенсія (Іспанія), 16-19 червня 2024 року); «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Краків (Польща), 07 серпня 2024 року); «Trends in the development of science through the creation of new technologies» (Севілья (Іспанія), 19 грудня 2025 року) та ін.

Публікації. Основні положення та висновки сформульовані в дослідженні, висвітлені у 32 наукових публікаціях, серед яких шість наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (у тому числі дві – в електронному), дві статті – в зарубіжному науковому виданні, що знаходиться у наукометричній базі Web of Science (Q3), одному підрозділі зарубіжної монографії, двадцяти одній тезі – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і круглих столів, а також двох наукових статтях в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (260 найменувань на 26 сторінках) і додатків на 14 сторінках. Повний обсяг дисертації – 270 сторінок, з яких основний текст – 230 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про їх апробацію та публікації автора.

Розділ 1 «Наукові основи тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового дослідження проблем тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності»* здійснено ретроспективний аналіз поглядів науковців на виникнення, становлення та розвиток тактичних операцій як тактико-криміналістичного засобу.

Наголошено, що проблема протидії розслідуванню злочинної діяльності загострилася в період «перебудови» та соціальних негараздів на пострадянському просторі, наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття. Саме тоді ця проблема набула характеру соціального явища, що безпосередньо було пов'язано з поширенням організованої злочинної діяльності та супутньої їй корупції в органах влади і державного управління, включаючи судові та правоохоронні органи. Саме в той період у криміналістичній науці розпочалися суттєві наукові дослідження проблем протидії розслідуванню злочинної діяльності.

В останні роки підвищення професійного рівня злочинців поєднується із пошуком ефективних заходів активної протидії розслідуванню, спрямування слідства хибним шляхом або прогнозованого формування складної слідчої ситуації під час досудового розслідування злочинної діяльності.

У підрозділ проаналізовано ознаки та принципи тактичної операції, її структурні елементи, а також етапи реалізація під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Більшість опитаних нами практичних працівників СБУ вважають, що складовими загальної структури тактичної операції є: її мета (99,44%), час проведення (100,0%), суб'єкт (100,0%), умови (95,28%), засоби (99,17%), процес організації і реалізації операції (93,61%), результат (99,44%).

У підрозділі 1.2 «Сутність злочинної діяльності та форм протидії розслідуванню кримінальних правопорушень» показано, що ще на початку формування науки криміналістики визначилося два полюси в об'єкті її дослідження: 1) злочинна діяльність; 2) діяльність з виявлення, розкриття та розслідування злочинів. Констатовано, що злочинна діяльність повністю відповідає визначенню діяльності як активного впливу соціального суб'єкта на об'єкт з використанням певних засобів (методів, прийомів та знарядь), щоб досягти певної мети. Протидія злочинності вимагає вивчення злочинної діяльності як соціального явища та елемента життєдіяльності злочинності, а не лише злочинних актів як окремих компонентів. Це необхідно не лише для забезпечення повного аналізу цього явища, а й для визначення конкретних і дієвих заходів протидії злочинності. Незнання природи та законів розвитку цього «явища» вже призвело до певної професіоналізації злочинців, утворення організованої злочинності, особливо в економічній сфері, та головне, до різкого зниження ефективності та якості протидії такій злочинності.

Показано, що тактика злочинної діяльності присутня як на етапах вчинення, так і при розслідуванні кримінальних правопорушень. Тактику злочинної діяльності необхідно вивчати і враховувати як у практиці правоохоронних органів, так і при розробленні наукових рекомендацій щодо подолання розслідуванню у криміналістичній тактиці.

У підрозділі 1.3 «Тактична операція як комплексний криміналістичний засіб подолання протидії злочинної діяльності» на основі вивчення наукових праць зазначено, термін «операція» увійшов до мови ще радянської криміналістики з військової термінології та публікацій вчених про проведення поліцейських операцій правоохоронцями зарубіжних країн. Поступово цей термін поширився на позначення системи дій, пов'язаних із затриманням злочинців, їх викриттям, розшуком викраденого майна. Подальший пошук ефективних форм організації взаємодії слідчих і співробітників оперативних підрозділів, призвели науку і практику до ідеї комплексного виконання тактичних завдань розслідування у формі тактичної операції.

Розвиток науки криміналістики та слідчо-оперативна практика обґрунтували доцільність використання тактико-криміналістичних комплексів у ході розслідування багатоепізодних, організованих, неочевидних, а також групових злочинів. Саме під час розслідування таких кримінальних

правопорушень, слідчий практично завжди зіштовхується із протидією його законній діяльності.

Встановлено, що тактичну операцію можна визначити як систему (комплекс) слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), оперативно-розшукових та інших (зазвичай, організаційних) заходів, що проводяться за єдиним планом під керівництвом слідчого та спрямованих на вирішення окремих проміжних завдань, підпорядкованих загальним цілям успішного досудового розслідування кримінального правопорушення. Більше 80% опитаних нами практичних працівників СБУ погодилися, що найбільш точно сутність та зміст тактичної операції відображають саме такі положення.

Розділ 2 «Сутність протидії розслідуванню та основні тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню з боку осіб, причетних до злочинної діяльності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Поняття та зміст протидії діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень»* зазначено, протидія розслідуванню є дією (бездіяльністю) або системою дій (бездіяльності) осіб, зацікавлених у певних результатах розслідування у кримінальному провадженні, вона чиниться з метою перешкодити встановленню істини та виконанню обов'язків осіб, які відповідають за розслідування кримінального правопорушення.

Основними ознаками протидії розслідуванню є навмисність, системність та цілеспрямованість. Діяльність чи бездіяльність протидіючих осіб завжди є навмисною. Системність протидії розслідуванню розуміється як певна прогнозована система дій чи бездіяльності осіб, що перешкоджають виконанню обов'язків осіб, які відповідають за кримінальне провадження. Націленість протидії розслідуванню розуміється як прагнення досягти мети (цілей) впливу.

Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень розглядається як система, що поєднує у собі такі елементи: об'єкт протидії; суб'єкт, який чинить протидію розслідуванню; мета (ціль); мотив протидії; спосіб протидії; час, місце, обстановка; результат протидії.

До суб'єктів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень віднесені: 1) винна особа чи група таких осіб; 2) особа, пов'язана з винною, але така, що не бере участі у розслідуванні кримінального правопорушення; 3) адвокати; 4) свідки та потерпілі; 5) корумповані працівники правоохоронних органів чи особи, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень; 6) працівники правоохоронного органу, які не беруть участі у розслідуванні кримінального правопорушення, але зацікавлені у певних результатах його розслідування; 7) інші особи, які допомагають протидіяти розслідуванню кримінальних правопорушень на замовлення заінтересованих осіб, такі як представники медіа.

Опитані практичні працівники СБУ вважають, що з метою подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності можливе проведення тактичних операцій з такими відсотками доцільності: щодо подолання протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків (91,11%); щодо подолання протиправного впливу на розслідування, з боку корумпованих

посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів (89,72%); щодо подолання неправдивого алібі підозрюваного (68,33%); щодо подолання протидії розслідуванню, що здійснюється з використанням медіа (67,78%); щодо подолання неправдивих показань (обмови та самообмови) (51,11%).

У підрозділі 2.2. «Тактичні операції спрямовані на подолання неправдивого алібі підозрюваного» досліджене поняття алібі у «широкому» і «вузькому» розумінні. Проаналізовані ґрунтовні теоретичні та практичні розроблення алібі німецькими криміналістами.

Встановлено, що термін «алібі» традиційно використовується в юриспруденції як синонім невинності запідозреної особи (підозрюваного, обвинуваченого), на тій підставі, що така особа, на той час коли вчинялося кримінальне правопорушення, перебувала в іншому місці, а тому можна зробити припущення про те, що її безпосередня участь у цій протиправній події виключається. Алібі поширюється на розслідування не усіх кримінальних правопорушень, а лише тих, які передбачають безпосереднє знаходження особи на місці вчинення правопорушення, тому традиційне розуміння «алібі» не поширюється на таких співучасників кримінального правопорушення як замовник, підбурювач, організатор.

Акцентовано, що активне слідство не повинне повністю залежати від особи, яка заявляє алібі чи утримується від такого. Слідчий повинен встановлювати алібі і це його робота, незалежно від суб'єктивного погляду підозрюваного чи інших процесуальних суб'єктів.

В основу алгоритму дій слідчого, при проведенні тактичної операції «Перевірка алібі підозрюваного», пропонується покласти загальну схему компонентів встановлення алібі, запропоновану в німецькій криміналістиці, яка включає такі основні складові: «місце» – «час» – «особа» – «дії». Тобто, передумовами встановлення алібі є визначення кола осіб, алібі яких треба перевірити, проміжку часу, на який необхідно встановити алібі, і місць, стосовно яких доцільно встановити алібі.

Доведено, що процес встановлення алібі поділяють на три фази: 1) одержання інформації про те, де перебував підозрюваний в момент або період вчинення кримінального правопорушення, чим він там займався, чи були присутні там інші особи тощо; 2) дії щодо перевірки слічим та працівниками оперативного підрозділу отриманої інформації (зіставлення показань та інших матеріалів, речових доказів тощо); 3) формулювання висновків за результатами процесу встановлення алібі.

Запропоновані складові тактичної операції, спрямованої на подолання неправдивого алібі.

У підрозділі 2.3. «Тактичні операції щодо подолання протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків» зазначено, що вплив на потерпілого або свідка як елемент злочинної діяльності здійснюється у просторі та часі, відображається у навколишньому середовищі (матеріальні і ідеальні сліди) і складається з певних періодів, які послідовно змінюють один одного.

Констатовано, що вплив правопорушників на потерпілих та свідків завдає значної шкоди діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, та й в цілому відправленню правосуддя. Такі протиправні дії правопорушників, разом із діями підданих впливу потерпілих та свідків, нерідко призводять до спотворення істини, і як наслідок – до втрати не лише криміналістично значущої або й доказової інформації, до виключення окремих епізодів злочинної діяльності з підозри чи обвинувального акту, до закриття кримінального провадження. Унаслідок цього злочинці уникають кримінальної відповідальності. Крім цього, такий протиправний вплив призводить до значних матеріальних витрат, ускладнює роботу органів досудового розслідування та правосуддя.

Обґрунтовано, що алгоритм ухвалення слідчим тактичного рішення щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка, має складатися з п'яти послідовних дій: 1) аналіз слідчої ситуації та побудова її моделі; 2) з'ясування завдання (мети) тактичного впливу слідчого на виниклу ситуацію; 3) обрання варіативних тактичних засобів вирішення розв'язання виниклої несприятливої слідчої ситуації; 4) визначення способів реалізації обраних тактичних засобів; 5) оцінка одержаних результатів.

Розділ 3 «Тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню з боку осіб, непричетних до злочинної діяльності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Тактичні операції, щодо подолання протиправного впливу на розслідування, з боку корумпованих посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів» обґрунтовується, що протиправний вплив на розслідування з боку корумпованих посадовців може бути визначений як сукупність активних і цілеспрямованих дій заінтересованих осіб, з метою перешкодити залученню фактичних даних, іншої криміналістично значущої інформації до процесу доказування, а також виключення, нейтралізації чи знецінювання наявних доказів у кримінальному провадженні.

Обґрунтовано, що подолання протидії розслідуванню є частиною тактики діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а складовими такої тактики є: 1) попередження протидії при провадженні процесуальних дій; 2) розпізнання та виявлення її прихованих (латентних) форм, 3) подолання перешкод досудовому розслідуванню.

Для подолання протиправного впливу, що здійснюється за участю корумпованих посадовців на розслідування, запропоновано як можна повніше встановити рівень і характер їх зв'язків із підозрюваним, а також мотиви протидії. На підставі отриманих відомостей, слідчим можуть вживатися як організаційні, так і інші заходи, з урахуванням особливостей, що передбачені чинним законодавством.

У підрозділі 3.2 «Тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню, що здійснюється з використанням медіа» показано, що доцільність обмеження гласності на під час досудового розслідування кримінальних правопорушень може обумовлюватися низкою цілком об'єктивних причин: 1) неможливість ефективного формування доказів у

кримінальному провадженні, коли розголошення даних про них, може значно ускладнити або зробити неможливим отримання інших доказів; 2) захист репутації та огороження від чуток громадян, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, але ці підозри можуть і не підтвердитись, захист інших інтересів підозрюваного до винесення обвинувального вироку суду; 3) запобігання можливості розголошення деяких інтимних обставин особистого життя учасників розслідування; 4) охорона безпеки таких учасників тощо.

Показано, що використання зацікавленими особами ресурсів медіа є можливим як «у сліпу», тобто не розкриваючи представникам цих медіа кінцевої мети публікації, так і за безпосереднім «свідомим» сприянням представників медіа суб'єктам протидії. У даному контексті науковці розрізняють «ненавмисне» та «навмисно обумовлене» сприяння медіа.

Обґрунтовані складові тактичної операції, яку доцільно проводити з метою подолання впливу на хід розслідування кримінального правопорушення, що здійснює конкретне медіа. При цьому, запропоновано виходити з двох основних можливих слідчих ситуацій: 1) коли у правоохоронців є інформація про те, що конкретне медіа з метою впливу на хід розслідування кримінального правопорушення, готується оприлюднити певну конфіденційну інформацію і 2) ситуації, коли така інформація медіа оприлюднена, і певними особами очікується результат використання конкретного медіа з протиправною метою.

У підрозділі 3.3 «Тактичні операції спрямовані на подолання неправдивих показань (обмови та самообмови)» констатовано, що в сучасних умовах розслідування кримінальних правопорушень слідчі вкрай часто розв'язують проблему неправдивих показань. Найчастіше джерелами неправдивих показань є підозрювані та свідки, однак, непоодинокими є випадки, коли спотворені показання під час досудового розслідування дають потерпілі. Невикриті неправдиві показання, від кого вона б вони не виходили, є неприйнятними для досудового розслідування, адже вони завдають вельми відчутної шкоди ухваленню правомірних рішень слідчим та процесу встановлення істини у кримінальному провадженні.

Обґрунтовано, що розроблення тактико-криміналістичних засобів щодо подолання протидії розслідуванню, неможливе без урахування певних закономірностей, зокрема форм та способів чинення протидії, періодів досудового розслідування на яких вона здійснюється, типових суб'єктів чинення та подолання протидії, а також безумовно, конкретизації тактичних завдань, які мають вирішувати такі суб'єкти. Запропоновано складові тактичної операції, спрямованої на подолання неправдивих показань.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі проведеного дослідження, сформульовано наукові положення та криміналістичні рекомендації, які сприятимуть вирішенню проблемних питань, пов'язаних з проведенням тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності, зокрема:

1. Встановлено, що соціальні негаразди, поширення організованої злочинної діяльності та корупції на пострадянському просторі в 80-х – на початку 90-х років ХХ століття суттєво інтенсифікували наукові дослідження проблем протидії розслідуванню злочинної діяльності. В кінці 90-х років минулого століття розпочалося розроблення цілеспрямованих тактичних операцій, які б розв'язували окремі тактичні задачі під час протидії розслідуванню злочинів. У другому десятилітті поточного століття у вітчизняній криміналістиці сформувалася чітка тенденція до розроблення окремої криміналістичної теорії – «теорії тактичних операцій».

В ході здійсненого хронологічного аналізу стану наукового дослідження проблем тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності, доведено, що у сучасній криміналістиці сформована та активно розробляється окрема теорія тактичних операцій. Науковцями у публікаціях, в цілому погоджене стале поняття тактичної операції, як комплексу слідчих, оперативно-розшукових, організаційних і інших процесуальних дій, здійснюваних за єдиним планом, декількома на те уповноваженими посадовими й іншими особами, з метою розв'язання тактичної задачі (встановлення обставин, які мають значення для розслідування), при суворому дотриманні вимог кримінального процесуального законодавства.

У криміналістиці досить детально розроблено ознаки «тактичної операції», принципи її формування та практичної реалізації. Серед обов'язкових структурних елементів тактичної операції зазвичай виділяють: мету операції, її суб'єктів, засоби досягнення мети операції, процес організації й безпосередньої реалізації операції, її результат. У публікаціях науковців-криміналістів простежується чіткий зв'язок між тактичними операціями і тактичними задачами, що постають перед слідчим в ході розслідування.

Реалізація тактичної операції передбачає послідовні взаємозв'язані етапи: 1) аналіз і оцінка слідчої ситуації; 2) постановка тактичного завдання і визначення мети операції; 3) ухвалення рішення про проведення операції; 4) створення моделі операції та програми її реалізації; 5) реалізація комплексу дій, які входять до складу операції; 6) процесуальне оформлення операції; 7) оцінка її результатів.

2. Доведено, що тактика злочинної діяльності є не тільки важливою частиною, але й сприяє професіоналізму цієї діяльності, підвищуючи її організованість, обмірковованість і виваженість, що робить її ще небезпечнішою.

Обґрунтовано, що злочинці завжди протидіяли виявленню і припиненню злочинної діяльності. Якщо раніше вони здебільшого вчиняли одиничні злочини (навіть якщо їх було декілька), то головним було не залишити сліди, за якими їх могли б викрити. Тобто, основним заходом протидії злочинців було знищення слідів злочину. Сучасна злочинність більше проявляється не в окремих злочинах, а в системі злочинної діяльності. Злочинці піклуються про свою безпеку протягом усього свого життя: до вчинення, під час вчинення злочину, та в ході розслідування кримінальних правопорушень. Вироблення ефективної тактики є частиною життєзабезпечення злочинної діяльності.

Для того, щоб тактично правильно вести розслідування кримінального правопорушення, слідчому необхідно знати тактику дій злочинців та володіти арсеналом засобів виявлення і нейтралізації їх тактичних хитрощів. Тактику злочинної діяльності умовно поділяють на два блоки, дві загальні складові: 1) тактику злочинців при підготовці та вчиненні кримінального правопорушення; 2) тактика злочинців при проведенні розслідування кримінального правопорушення.

3. Доведено, що пошук ефективних форм організації взаємодії слідчих і співробітників оперативних підрозділів, призвели науку і практику до ідеї комплексного виконання тактичних завдань розслідування у формі тактичної операції. Розвиток науки криміналістики та слідчо-оперативна практика обґрунтували доцільність використання тактико-криміналістичних комплексів у ході розслідування багатоепізодних, організованих, неочевидних, а також групових злочинів. Саме під час розслідування таких кримінальних правопорушень, слідчий практично завжди зіштовхується із протидією його законній діяльності.

Тактичну операцію можна визначити як систему (комплекс) слідчих, оперативно-розшукових та інших (зазвичай, організаційних) заходів, що проводяться за єдиним планом під керівництвом слідчого та спрямованих на вирішення окремих проміжних завдань, підпорядкованих загальним цілям успішного досудового розслідування кримінального правопорушення.

Використання під час тактичної операції негласних слідчих (розшукових) дій накладає на такий тактико-криміналістичний засіб низку вимог, обов'язкових для дотримання усіма учасниками тактичної операції.

4. Встановлено, що термін «протидія розслідуванню» належав головним чином до різних видів приховування злочинів. Проте у даний час він може бути визначений як умисна діяльність, спрямована на перешкоджання виконанню завдань розслідування кримінальних правопорушень та зрештою встановлення істини у кримінальних провадженнях. Протидія ґрунтується на конфлікті сторін, відображає їх і чітко усвідомлюється хоча б однією стороною.

Протидія розслідуванню є дією (бездіяльністю) або системою дій (бездіяльності) осіб, зацікавлених у певних результатах розслідування у кримінальному провадженні, вона чиниться з метою перешкодити встановленню істини та виконанню обов'язків осіб, які відповідають за розслідування кримінального правопорушення.

Виокремлено ознаки протидії розслідуванню кримінальних правопорушень – навмисність, системність, цілеспрямованість. Діяльність чи бездіяльність протидіючих осіб завжди є навмисною. Системність протидії розслідуванню розуміється як певна прогнозована система дій чи бездіяльності осіб, що перешкоджають виконанню обов'язків осіб, які відповідають за кримінальне провадження. Націленість протидії розслідуванню розуміється як прагнення досягти мети (цілей) впливу.

До суб'єктів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень відносять: 1) винну особу чи групу таких осіб; 2) особу, пов'язану з винною, але таку, що не бере участі у розслідуванні кримінального правопорушення;

3) адвокатів; 4) свідків та потерпілих; 5) корумпованих працівників правоохоронних органів чи осіб, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень; 6) працівників правоохоронного органу, які не беруть участі у розслідуванні кримінального правопорушення, але зацікавлені у певних результатах його розслідування; 7) інших осіб, які допомагають протидіяти розслідуванню кримінальних правопорушень на замовлення заінтересованих осіб, такі як представники медіа. Виокремлення таких суб'єктів зумовлює поділ протидії розслідуванню кримінальних правопорушень на «зовнішню» (протидіюча діяльність осіб, які не пов'язані з розслідуванням події та особою, яка здійснює розслідування) і «внутрішню» (протидія, що здійснюється особами, які причетні у будь-якій формі до розслідування).

5. Доведено, що термін «алібі» традиційно використовується в юриспруденції як синонім невинності запідозреної особи (підозрюваного, обвинуваченого), на тій підставі, що така особа, на той час коли вчинялося кримінальне правопорушення, перебувала в іншому місці, а тому можна зробити припущення про те, що її безпосередня участь у цій протиправній події виключається. Алібі поширюється на розслідування не усіх кримінальних правопорушень, а лише тих, які передбачають безпосереднє знаходження особи на місці вчинення правопорушення, тому традиційне розуміння «алібі» не поширюється на таких співучасників кримінального правопорушення як замовник, підбурювач, організатор.

Акцентовано увагу, що алібі пропонують розглядати як логічний, так і процесуальний доказ, іноді просто обставиною. Вважається, що доказане алібі дозволяє слідчому виключити громадян із кола кримінально-релевантних осіб, і тим самим звузити коло запідозрених осіб, інколи й свідків.

Перевірку алібі підозрюваного, обвинуваченого пропонується вважати обов'язковим елементом обвинувальної діяльності слідчого у досудовому провадженні. Як і будь-яка діяльність щодо підготовки та повідомлення неправдивого алібі відображається в об'єктивній дійсності, тому встановлення відображень такої діяльності пропонується шляхом використання прийомів криміналістичного діагностування.

Перевіряти алібі рекомендується шляхом проведення процесуальних дій, зокрема слідчих, з використанням засобів криміналістичної тактики: тактичних прийомів та їх систем (тактичних комбінацій). Однак, найбільш ефективним засобом такої перевірки вважають тактичну операцію групи «перевірка», яку зазвичай конкретизують як тактична операція «перевірка алібі».

Запропоновано низку криміналістичних рекомендацій щодо змісту та алгоритмів реалізації тактичної операції «Перевірка алібі підозрюваного». В основу алгоритму дій слідчого, при проведенні тактичної операції «Перевірка алібі підозрюваного», пропонується покласти загальну схему компонентів встановлення алібі, запропоновану в німецькій криміналістиці, яка включає такі основні складові: «місце» — «час» — «особа» — «дії». Тобто, передумовами встановлення алібі є визначення кола осіб, алібі яких треба перевірити, проміжку часу, на який необхідно встановити алібі, і місць, стосовно яких доцільно встановити алібі.

6. Обґрунтовано, що виконання тактичного завдання щодо забезпечення безпеки потерпілих та свідків – це певний інтелектуально-вольовий акт слідчого, спрямований на вжиття заходів безпеки, який обумовлений ситуацією, що виникла у кримінальному провадженні, і полягає у варіативному обранні слідчим тактики найбільш доцільної поведінки.

Алгоритм ухвалення слідчим тактичного рішення щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка, має складатися з п'яти послідовних дій: 1) аналіз слідчої ситуації та побудова її моделі; 2) з'ясування завдання (мети) тактичного впливу слідчого на виниклу ситуацію; 3) обрання варіативних тактичних засобів вирішення розв'язання виниклої несприятливої слідчої ситуації; 4) визначення способів реалізації обраних тактичних засобів; 5) оцінка одержаних результатів.

Доведено, що тактична операція щодо забезпечення безпеки потерпілого та свідка покликана за допомогою вмілого моделювання та поєднання різноманітних тактичних прийомів (комбінацій), процесуальних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів не лише убезпечити носіїв криміналістично значущої в цілому та доказової зокрема інформації від небажаного впливу ззовні, а й забезпечити законну трансформацію криміналістично значущої інформації у форму доказу в конкретному кримінальному провадженні.

Розроблено криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків в залежності від двох диференційованих слідчих ситуацій.

7. Обґрунтовано, що успішне подолання протиправного впливу на розслідування з боку корумпованих посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів можливе за дотримання таких принципових умов: належна швидкість досудового розслідування; знання слідчим та уміння розпізнавати види і форми протидії розслідуванню; знання слідчим та уміння використовувати тактичні заходи подолання явної та латентної протидії розслідуванню; збереження якомога довше слідчої таємниці; встановлення психологічного контакту з кожним із учасників кримінального провадження; якомога ширше використання в ході подолання протидії розслідуванню можливостей кримінального процесуального, кримінального, адміністративного законодавства, а також підзаконних актів, що регламентують порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності; якомога ширше використання в ході подолання протидії розслідуванню засобів криміналістичної тактики, а також оперативно-розшукових можливостей.

Розроблено зміст тактичної операції, спрямованої на подолання протиправного впливу з боку корумпованих посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів, на розслідування, складовими якого є заходи кримінального процесуального, кримінально-правового, оперативного-розшукового, тактико-криміналістичного, адміністративно-правового та дисциплінарного характеру, а також заходи щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у такому розслідуванні.

8. Розроблені складові тактичної операції, яку доцільно проводити з метою подолання впливу, що здійснюється з використанням конкретного медіа, на хід розслідування. При цьому, запропоновано виходити з двох основних можливих слідчих ситуацій: 1) коли у правоохоронців є інформація про те, що конкретне медіа з метою впливу на хід розслідування кримінального правопорушення, готується оприлюднити певну інформацію і 2) ситуації, коли така інформація медіа оприлюднена, і певними особами очікується результат використання конкретного медіа з протиправною метою.

Доведено, що метою проведення тактичної операції у разі виникнення першої слідчої ситуації, є не допустити її перехід у другу слідчу ситуацію, коли конкретне медіа оприлюднює інформацію (зокрема, яка становить таємницю слідства), з метою впливу на хід розслідування кримінального правопорушення.

Акцентовано, що запропоновані заходи у складі тактичної операції мають використовуватися комплексно, спрямовуючись на досягнення конкретної мети, з урахуванням факторів, що зумовили виниклу слідчу ситуацію.

9. Вдосконалено криміналістичні рекомендації щодо підготовки та проведення тактичних операцій, спрямованих на виконання тактичного завдання – подолання неправдивих показань у випадку обмови та самообмови.

Обґрунтовано, що найчастіше джерелами неправдивих показань є підозрювані та свідки, однак, непоодинокими є випадки, коли спотворені показання під час досудового розслідування дають потерпілі. Невикриті неправдиві показання, від кого вона б вони не виходили, є неприйнятними для досудового розслідування, адже вони завдають вельми відчутної шкоди ухваленню правомірних рішень слідчим та процесу встановлення істини у кримінальному провадженні.

Встановлено, що у сучасній криміналістиці є досить багато розроблень типових тактичних операцій спрямованих на подолання різних форм та способів протидії розслідуванню окремих видів кримінальних правопорушень, тому доцільним є розроблення криміналістичних рекомендацій більш загального характеру, зокрема й у ситуації протидії розслідуванню, що здійснюється шляхом надання неправдивих показань. Розроблення криміналістичних комплексів щодо подолання протидії розслідуванню, неможливе без урахування певних закономірностей, зокрема форм та способів чинення протидії, періодів досудового розслідування на яких вона здійснюється, типових суб'єктів чинення та подолання протидії, а також безумовно, конкретизації тактичних завдань, які мають вирішувати такі суб'єкти подолання протидії.

Акцентовано, що показання особи, яка визнала себе винною у кримінальному правопорушенні, вимагають ретельної перевірки та об'єктивного фіксування, адже визнання підозрюваним своєї вини може бути покладено в основу оголошеної підозри лише при підтвердженні цієї вини сукупністю доказів у кримінальному провадженні. Тому, під час досудового розслідування, може проводитися тактична операція «Перевірка показань особи, яка визнала себе винною у вчиненні кримінального правопорушення». У ситуації самообмови, складовими розроблюваної слідчим тактичної операції можуть бути: допит особи, підозрюваної в самообмові; слідчий експеримент у формі

перевірки показань на місці; детальний аналіз показань запідозреного у самообмові; аналіз відповідних даних оперативно-розшукових заходів; порівняльний аналіз комплексу криміналістично значущої інформації; визначення обставин, які потребують додаткової перевірки або отримання необхідної криміналістично значущої інформації.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті в наукових фахових виданнях України:

1. Чубенко А. В. Нагальні питання поняття взаємодії під час проведення тактичних операцій. *Міліція України. 2009. № 8. Додаток «Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених»*: науково-практичний збірник. Київ : МВС України. 2009. № 84. С. 22–27.

2. Чубенко А. В. Нагальні питання щодо визначення поняття «тактична операція». *Міліція України. 2009. № 7. Додаток «Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених»*: науково-практичний збірник. Київ : МВС України. 2009. № 83. С. 13–19.

3. Гребенюк А. В. Поняття, зміст та особливості проведення тактичної операції під час досудового розслідування. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідомчий наук.-метод. збірник*. Київ: вид-во Ліра-К, 2022. Вип. 67. С. 272–281. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Grebenyuk67.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.28>).

4. Гребенюк А. В. Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень: поняття, види, суб'єкти. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання*. 2024. № 9. С. 318–323. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2024/78.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/76>).

5. Чубенко А. В. Тактичні операції по нейтралізації протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «ПРАВО». 2025. Вип. 92. Ч. 4. С. 483–492. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/20366/13896> (DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.66>).

6. Гребенюк А. В., Старушкевич А. В. Тенденції у науковому дослідженні проблем тактичних операцій по нейтралізації протидії розслідуванню злочинної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання* (<http://app-journal.in.ua>) / Ужгородський національний університет. 2025. № 4. Ч. 3. С. 165–176. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/APP_04_2025_part-3.pdf. (DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.24>).

стаття в наукових періодичних виданнях інших держав:

7. Starushkevychan A., Zhukov A., Hrebenuk A., Bandura I., Holovko O., Hlamazda P. The use of the “roman formula” method in the investigation of criminal offenses: past and present. *AD ALTA: journal of interdisciplinary research*. 2024. № 14/02-XLIV. P. 114–119. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140244/PDF/140244.pdf> (Web of Science).

8. Starushkevych A., Hrebennyuk A., Fedchyshyna V., Stasiuk L., Bandura I., Holovko O. Criminal activity: concept and content. *AD ALTA: journal of interdisciplinary research*. 2024. № 14/02-XLIII. P. 148–152. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/PDF/140243.pdf> (Web of Science).

9. Гребенюк А. В., Старушкевич А. В. Тактичні операції по нейтралізації неправдивого алібі підозрюваного. *Moderní aspekty vědy: LIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie: monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2025. S. 270–294. URL: <https://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-59.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.52058/59-2025>).

праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Чубенко А. В. Типові судові експертизи при розслідуванні терористичних актів. *Актуальні проблеми та узагальнення національного і світового наукового досвіду в напрямку бачення шляхів реформування правової системи України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції / Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна»*. Луцьк: ПП Іванюк, 2008. С. 201–205.

11. Чубенко А. Тактична операція: погляд на поняття. *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених: збірник наук. праць Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 23-24 квітн. 2009 р.)*. Київ: Юрид. факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2009, Ч. VI. С. 173–174.

12. Чубенко А. В. Особливості тактичної операції «Збирання і фіксація вихідної інформації про терористичний акт». *Наукові здобутки на шляху до удосконалення правової системи: матер. Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Тернопіль, 8 травн. 2009 р.)*. Тернопіль: Юридична лінія, 2009, Ч. II. С. 89–91 URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=475

13. Чубенко А. Проблеми тактичної комбінації. *Українська наука XXI століття: матеріали п'ятої Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Київ, 17-19 червн. 2009 р.)*. Київ: Інститут наук. прогнозування, 2009. Ч. 5. С. 41–43. URL: <http://www.intkonf.org>.

14. Чубенко А. Перспективні напрями дослідження проблем методики розслідування терористичного акту. *Наука і життя: українські тенденції, інтеграція у світову наукову думку: матеріали п'ятої Всеукр. науков-практ. конференції (м. Київ, 20-22 травн. 2009 р.)*. Київ: Інститут наук. прогнозування, 2009. Ч. 3. С. 55–57.

15. Чубенко А. Особливості тактичної операції «Збирання і фіксація вихідної інформації про терористичний акт». *Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи: матеріали XI Всеукраїнської науково-практич. конференції (м. Тернопіль, 24 квітн. 2009 р.)*. Тернопіль: Тернопіль. нац. економ. ун-т, 2009. С. 348–351.

16. Гребенюк А. В. Сучасні методи пошуку вибухових пристроїв при попередженні вчинення терористичного акту. *Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 26-27 лист. 2009 р.)*. Київ: КНУВС, 2009. С. 86–87.

17. Гребенюк А. В. Ситуаційна обумовленість тактичної операції по викриттю особи, яка вчинила терористичний акт. *Науковий потенціал сучасної юриспруденції*: матер. Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Тернопіль, 15 грудн. 2009 р.). Тернопіль: Юридична лінія, 2009, Ч. III. С. 14–15 URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=651

18. Гребенюк А. В. Нейтралізація протидії обвинуваченого (підозрюваного) у вчиненні терористичного акту. *Державно-правовий розвиток України в умовах політичних змін*: матер. Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Тернопіль, 9 квіт. 2010 р.). Тернопіль: Юридична лінія, 2010, Ч. 2. С. 14–16 URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=811

19. Гребенюк А. В. Класифікація тактичних операцій. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матер. Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Тернопіль, 14 липн. 2021 р.) / ГО «Наукова спільнота», WSSG w Przeworsku. Тернопіль: Юридична лінія, 2021. Вип. 34. С. 48–50. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3236

20. Гребенюк А. В. Поняття та ознаки тактичної операції. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матер. Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Тернопіль, 14 липн. 2021 р.) / ГО «Наукова спільнота» (Україна) та Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku (Польща). Тернопіль: Юридична лінія, 2021. Вип. 34. С. 50–52 https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3237

21. Гребенюк А. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у структурі тактичної операції по нейтралізації протидії розслідуванню злочинної діяльності. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матер. Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Тернопіль – м. Переворськ (Польща), 9-10 черв. 2022 р.) / ГО «Наукова спільнота», WSSG w Przeworsku. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б., 2022. Вип. 42. С. 29–32.

22. Гребенюк А. В. Сучасні моделі навчання спеціалістів у США щодо протидії злочинам у сфері державної безпеки. *Scientific and pedagogical internship «Formation of a competitive specialist as the central aim of modern legal education»: Internship proceedings*. (Włocławek, September 26 – November 6, 2022). Włocławek, 2022. С. 16–21.

23. Гребенюк А. В. Перевірка алібі як тактична операція. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матер. IV Міжнар. науков.-практич. конференції (м. Київ, 16 грудн. 2022 р.) / Київ. НДІ суд. експерт. МЮ України. Київ: Університет «Україна», 2022. С. 131–140.

24. Гребенюк А. В. Розслідування воєнних злочинів та злочинів агресії в умовах протидії. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матер. IV Міжнар. наук.-практич. конференції (м. Київ, 16 грудн. 2022 р.) / Київ. НДІ суд. експерт. МЮ України. Київ: Університет «Україна», 2022. С. 126–131. URL: https://kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/konf_4_kndise_2022.pdf

25. Гребенюк А. Засоби криміналістичної тактики при викритті протидії розслідуванню злочинів в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану*: тези Всеукр. наук.-практич.

конференції (м. Хмельницький, 16 берез. 2023 р.). Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2023. С. 565-568 URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_16.03.2023.pdf

26. Гребенюк А. В. Неінструментальні методи детекції брехні у криміналістиці: сучасні можливості. *The 28th International scientific and practical conference “Trends and perspectives of the development of science and education in globalization”* (Valencia, July 16-19, 2024). Valencia, Spain. International Science Group. 2024. С. 98–101. URL: <https://isg-konf.com/uk/trends-and-perspectives-of-the-development-of-science-and-education-in-globalization/> (DOI: 10.46299/ISG.2024.1.28).

27. Гребенюк А. В. Розслідування терористичних та диверсійних проявів: окремі проблеми. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* (Краків, Польща, 7 серпн., 2024): матеріали XLVII-ої Міжнар. наук.-практ. конференції. Краків: ВАДНД, 2024. С. 43–46. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-47.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.52058/47>).

28. Чубенко А. В. Окремі питання поняття протидії діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнар. наукової Інтернет-конференції* (м. Тернопіль, Україна - м. Ополе, Польща, 10-11 грудня 2025 р.) (www.lex-line.com.ua) / Громадська організація «Наукова спільнота» (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща). Тернопіль: ФОП Шпак В.Б., 2025. Вип. 78. С. 79–81. URL: <https://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5520/>

29. Чубенко А. В. Проблеми протидії діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Сто треті економіко-правові дискусії*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнар. науково-практич. Інтернет-конференції (www.spilnota.net.ua) (м. Львів, Україна - м. Ополе, Польща, 18-19 грудня 2025 р.) / Громадська організація «Наукова спільнота» (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща). Львів: ФОП Шпак В.Б., 2025. С. 49–51. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5520/>

30. Чубенко А. В. Тактична операція як комплексний криміналістичний засіб нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень. *Trends in the development of science through the creation of new technologies* (Seville, Spain, 16-19 December, 2025): The 16th International scientific and practical conference. Seville: International Science Group (isg-konf.com), 2025. P. 182–186. URL: <https://isg-konf.com/trends-in-the-development-of-science-through-the-creation-of-new-technologies/> (DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2025.2.16>).

які засвідчують впровадження результатів дисертації:

31. Чубенко А. В. Криміналістичне наукове забезпечення розслідування терористичного акту. *Право і суспільство*. 2009. № 1. С. 139–146.

32. Гребенюк А., Головка О. Тактичні операції з нейтралізації протидії розслідуванню з боку медіа. *Національна безпека: право та економіка*: електронне видання (<https://security-journal.nasbu.edu.ua>) / Національна академія Служби безпеки України. 2025. № 2. С. 19–37. URL: <https://security-journal.nasbu.edu.ua/index.php/nbpe/article/view/28/15>. (DOI <http://doi.org/10.51369/3083-5917-2025-2-2>).

АНОТАЦІЯ

Чубенко А. В. Тактичні операції по нейтралізації протидії розслідуванню злочинної діяльності. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Приватний вищий навчальний заклад «Університет сучасних знань»; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертації здійснене комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем проведення тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності. Розглянуто стан наукового дослідження проблем тактичних операцій, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинної діяльності. З'ясовано сутність злочинної діяльності та форми протидії розслідуванню кримінальних правопорушень. Схарактеризовано тактичну операцію як комплексний криміналістичний засіб виконання завдання подолання протидії злочинної діяльності. Розкрито поняття та зміст протидії діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Вдосконалено криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання неправдивого алібі підозрюваного. Розроблено криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання протиправного впливу підозрюваного у злочинній діяльності на потерпілого та свідків. Розкрито зміст тактичної операції, щодо подолання протиправного впливу на розслідування, з боку корумпованих посадових осіб органів влади, управління та правоохоронних органів. Розроблено криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання протидії розслідуванню, що здійснюється з використанням медіа. Вдосконалено криміналістичні рекомендації щодо реалізації тактичної операції, спрямованої на подолання неправдивих показань (обмови та самообмови).

Ключові слова: тактична операція, протидія розслідуванню, перевірка алібі, протиправний вплив підозрюваного, протиправний вплив медіа, неправдиві показання, обмова та самообмова, протидія корумпованих посадових осіб.

ANNOTATION

Chubenko A. Tactical operations to neutralize countermeasures to the investigation of criminal activity. – *Qualifying research paper, manuscript.*

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Operation Search Activity. – Private Higher Educational Institution «University of Modern Knowledge»; National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation carries out a comprehensive study of the theoretical foundations and practical problems of conducting tactical operations to neutralize counteraction to the investigation of criminal activity. The state of scientific research into the problems of tactical operations to neutralize counteraction to the investigation of criminal activity is considered. The essence of criminal activity and forms of counteraction to the investigation of criminal offenses are clarified. The tactical operation is characterized as a complex criminalistics means of performing the task of neutralizing counteraction to criminal activity. The concept and content of counteraction to the detection, disclosure and investigation of criminal offenses are disclosed. Criminalistics recommendations for the implementation of a tactical operation to neutralize a false alibi of a suspect are improved. Criminalistics recommendations for the implementation of a tactical operation to neutralize the unlawful influence of a suspect in criminal activity on the victim and witnesses are developed. The content of a tactical operation to neutralize counteraction to the investigation by corrupt officials of government, management and law enforcement agencies is disclosed. Criminalistics recommendations have been developed for the implementation of a tactical operation to neutralize media resistance to the investigation. Criminalistics recommendations have been improved for the implementation of a tactical operation to neutralize false testimony (slander and self-slander).

A tactical operation is a defined system (complex) of investigative, operational-search and other (usually organizational) measures carried out according to a single plan under the leadership of an investigator and aimed at solving individual intermediate tasks subordinated to the general goals of a successful pre-trial investigation of a criminal offense.

The purpose of the dissertation research is to study the forensic problems of tactical operations to neutralize resistance to the investigation of criminal activity, and to develop practical recommendations on their basis for improving the practice of their use during pre-trial investigation.

Achieving this goal involves solving the following tasks: to consider the state of scientific research on the problems of tactical operations to neutralize resistance to the investigation of criminal activity; to clarify the essence of criminal activity and forms of resistance to the investigation of criminal offenses; characterize a tactical operation as a complex criminalistics means of performing the task of neutralizing counteraction to criminal activity; reveal the concept and content of counteraction to the activity of detecting, disclosing and investigating criminal offenses; improve criminalistics recommendations for the implementation of a tactical operation to neutralize a false alibi of a suspect; develop criminalistics recommendations for the implementation of a

tactical operation to neutralize the unlawful influence of a suspect in criminal activity on the victim and witnesses; reveal the content of a tactical operation to neutralize counteraction to the investigation by corrupt officials of government, management and law enforcement agencies; develop criminalistics recommendations for the implementation of a tactical operation to neutralize counteraction to the investigation by the media; improve criminalistics recommendations for the implementation of a tactical operation to neutralize false testimonies (slander and self-slander).

The object of the study is legal relations that arise in the field of activity of pre-trial investigation bodies in connection with the use of tactical and criminalistics means. The subject of the study is tactical operations to neutralize counteraction to the investigation of criminal activity.

The methodological basis of the study is the general laws and categories of the theory of knowledge, in particular the provisions of materialist dialectics, which contributed to the understanding of the object, subject, goal and objectives of the study in the context of the interdependence of achievements and the needs of practice.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that the dissertation is one of the first studies in Ukraine, in which, based on modern achievements of criminology and criminal procedure, a set of problematic issues that arise when using tactical operations to neutralize counteraction to the investigation of criminal activity is summarized and presented. Based on the results obtained, a number of provisions and conclusions of a theoretical and practical nature are formulated and substantiated.

Keywords: tactical operation, opposition to investigation, alibi verification, unlawful influence of the suspect, unlawful influence of the media, false testimony, slander and self-slander, opposition of corrupt officials.